

Fra 'professioner' til 'felt for velfærdsarbejde'

Marianne Brodersen

Siden sociologiens barndom har der eksisteret en forskningsmæssig interesse for de såkaldte professioners kendetegn og funktion i den samfundsmæssige arbejdsdeling. Et karakteristisk træk ved professionsforskningen er, at professioner forstås som fag, der bygger på særskilte kundskabs- og praksisformer. Denne artikel foreslår et brud med professionskategorien og præsenterer et studie, hvori der anlægges en tvær-professionel optik. Med inspiration fra sociologen Pierre Bourdieu undersøges en række grupper af offentligt ansatte som et 'felt for velfærdsarbejde', præget af en særlig logik og kapitalstruktur. Feltets strukturer undersøges på grundlag af disse 'velfærdsarbejdes' indstillinger til arbejdets ideelle mål, indhold og metoder og konstrueres på basis af analyser af fagtidsskrifter for skolelærere, sygeplejersker, socialrådgivere og pædagoger. En central pointe i analysen er, at velfærdsarbejdets logikker går på tværs af fag og ses at variere med nogle historiske transformationer i velfærdsstatens rationale.

Med begreberne 'fag' og 'profession' henvises alment til en konkret virkelighed, hvor en gruppe af mennesker er beskæftiget inden for samme erhvervmæssige område og er tilknyttet en faglig organisation. 'Fag' og 'profession' er samtidig kategorier, som historisk har været indskrevet i forskellige erhvervsgruppers kamp for at opnå status og anerkendelse som specialister på et praksisområde. Og endelig har kategorierne 'fag' og 'profession' dannet grundlag for et forskningsområde, der bevæger sig i området mellem sociologi, politikologi og pædagogik.

Brugen af professionsbegrebet i forskningssammenhæng kan være problematisk, idet der a priori indbygges en række mere eller mindre reflekterede grundantagelser om professioner. Et fremherskende træk i professionsforskningen er således, at 'profession' forstås som idealttype, kende-

tegnet ved en særlig konstitution og udvikling. Det betyder, at mange studier anlægger et monofagligt fokus, hvor grupperne studeres som sociale entiteter med særlige, og indbyrdes forskellige, videns- og kundskabsgrundlag. Typisk forudsættes det, at gruppernes arbejde med udvikling af praksis skal ses som veltilrettelagte strategier rettet mod en styrkelse af integritet og monopol på eget arbejdsområde (Fauske 2008; Hjort & Weber 2004, 7)¹. Det er forståelser af profession, som ikke begrænser sig til forskningen, men som går hånd i hånd med forestillinger, der allerede er virksomme andre steder i den sociale verden, og ikke mindst i erhvervsgrupperne selv. Som sådan tenderer professionsforskningen at reproducere en substantialistisk professionsforståelse med risiko for at blive indrulleret i gruppernes kampe om at komme til at fremstå som netop 'rigtige' professioner. Endelig er

der en fare for, at 'profession' kommer til at fungere som transhistorisk begreb, der ikke i tilstrækkelig grad forholder sig til mulige forandringer i erhvervsgrupperne og deres relationer til den historiske og sociale kontekst (Brante 2005, 16; Bourdieu & Wacquant 1996, 222).

I denne artikel præsenteres en tilgang til studiet af professioner, der går på tværs af 'fag' og 'profession'. Med inspiration fra Bourdieus felttænkning stilles skarpt på det arbejde, som varetages af en række offentligt ansatte, nemlig lærere, pædagoger, sygeplejersker og socialrådgivere.² Antagelsen er, at der på tværs af faglige og professionelle opdelinger kan iagttages en række fællestræk i dette arbejdes indre struktur og logikker. Denne antagelse begrundes i det forhold, at der er tale om offentligt finansieret arbejde, der udfolder sig i en direkte relation til borgere i forskellige institutionelle sammenhænge. Det er en type af arbejde som særligt i tiden efter anden verdenskrig har været en del af en dansk velfærdsstatlig intervention rettet mod befolkningen med det mål at sikre nationens stabilitet og fremgang (Lidegaard 2003; Kaspersen 2006). Undersøgelsesgenstanden benævnes her *velfærdsarbejde*, hvilket netop henviser til arbejdets indlejring i statens bestræbelser på at sikre borgernes og nationens trivsel. Forståelsen af 'stat' hentes fra Bourdieu:

"Staten er en ubekendt størrelse... der med succes hævder monopollet på den legitime brug af fysisk og symbolsk vold inden for et afgrænset territorium og over for den samlede befolkning i dette territorium" (Bourdieu 1997, 104, original udhævning).

Med denne formulering udvides Webers statsforståelse, idet Bourdieu understreger vigtigheden af at analysere ikke mindst den symbolske side af statens magt. En analyse af velfærdsarbejdets strukturer kan

siges også at være en undersøgelse af træk ved staten og den måde, hvorpå staten i en bestemt historisk periode har hævdet sit monopol. *Velfærdsstat* forstås i forlængelse heraf som en historisk variant af staten, sådan som den har set ud i en periode efter 2. verdenskrig. Den danske velfærdsmodel karakteriseres i velfærdsstatsforskningen ofte ved et system af universelle ydelser finansieret gennem progressiv beskatning (Ploug m.fl. 2004, 12).

Et spørgsmål stillet gennem en feltoptik

Overordnet spørges der i dette studie til, hvilke strukturer der har præget *feltet for velfærdsarbejde* i Danmark gennem et halvt århundrede. Velfærdsarbejdet undersøges således som et socialt felt, det vil sige et relativt autonomt univers der holdes sammen af en fælles tro. Med felttænkningen antages det, at velfærdsarbejderne kæmper om det samme, hvad angår arbejdets overordnede mål og hensigter. Bourdieus feltbegreb bygger på en forståelse af det moderne samfund som differentieret i en række delvist uafhængige felter med hver deres særlige logikker (Bourdieu & Wacquant 1996, 85). Et felt er et kampfelt præget af tovtrækkerier om, hvilke principper der skal være styrende, "*en struktur af objektive relationer mellem positioner*"³ (Ibid., 89). Feltoptikken rummer såvel en *feltintern* som en *felteks-tern* dimension. Den bygger på en relationel tænkning, der er central i Bourdieus sociologi og udgør et frugtbart udgangspunkt for at undersøge velfærdsarbejdets indre logikker, ydre relationer og mulighedsbetingelser. Dels fordi den lægger op til at undersøge relationer mellem positioner *inde* i feltet, det vil sige forskellige måder at forholde sig til velfærdsarbejdet på. Dels fordi den, ved hjælp af begreberne kapital og habitus, giver mulighed for at se, hvorledes velfærds-

arbejdernes veje til og stillingtagen i feltet er prægede af deres historiske og sociale herkomst. Og endelig fordi feltoptikken henleder opmærksomheden på, at felter altid står i forhold til andre felter, hvormed de udveksler logikker.

Feltbegrebet inviterer endvidere til at foretage historiske undersøgelser af konkrete samfundsmæssige områder. Frem for alt er feltbegrebet ikke statisk, men implicerer at felter konstitueres, konsolideres og forandres. I nærværende studie anlægges en historisk horisont, idet feltet for velfærdsarbejde undersøges i perioden fra 1955 til 2005. Udgangspunktet i 1955 vælges, fordi der i tiden fra 1950'erne sker en ekspansion i den statslige reformpolitik på en lang række områder (Christiansen & Petersen 2004, 146). Eksempelvis overtager staten fra slutningen af 1950'erne gradvist finansiering og styring af uddannelserne inden for sundhed, pædagogik og social forsorg. I løbet af 1960'erne og 1970'erne sker der en kraftig vækst i antallet af velfærdsinstitutioner og kvinders erhvervsfrekvens stiger markant, hvilket afspejler, at især kvinder opsuges af arbejdet i den offentlige sektor (Danmarks Statistik 2001, 11). Fra 1980'erne og fremefter gennemføres en 'modernisering' af den offentlige sektors institutioner (Ejersbo & Greve 2005). Hermed antydet, at velfærdsarbejdets betingelser undergår demografiske, diskursive og styringsmæssige forandringer, som må formodes at få virkninger i feltet.

Konstruktion af velfærdsarbejdsfeltet

Konstruktionen af feltet for velfærdsarbejde baserer sig på analyser af fagtidsskrifter for socialrådgivere, sygeplejersker, pædagoger og folkeskolelærere⁴. Feltets struktur undersøges via disse velfærdsarbejdes måder at forholde sig til arbejdet på, mere præcist i form af deres indstillinger til arbejdets mål,

indhold og konkrete metoder. Der arbejdes med en synkron og en diakron dimension i analysen. Den synkron analyse stiller skarpt på velfærdsarbejdets logikker i konkrete tidsmæssige nedslag, hvor tidsskrifter for de fire grupper læses på tværs af fag. Disse nedslag er lagt i 1955, 1975 og 2005, dels ud fra hensynet til tidsmæssig spredning, dels på baggrund af andre studier vedrørende udviklingen i offentlige institutioners styring og rationaler (Øland 2007a; Hjort 2008). Den diakrone del af analysen bevæger sig på langs af tiden og etablerer en karakteristik af stabilitet og forandringer i det samlede felt over en 50-årig periode.

Med fagtidsskrifter som empiri åbnes op for en analyse af velfærdsarbejdets logikker på tværs af faggrænser, idet tidsskrifterne fungerer som 'udvekslingsarena' for såvel eksplicite synspunkter som implicite indstillinger, hvad angår arbejdets overordnede hensigter og ideelle fremgangsmåder. Da alle medlemmer af fagforbundene modtager et fagtidsskrift, er der tale om et medie med en relativ stor udbredelse. Tidsskrifterne formidler en række positioneringer rettet såvel indadtil i forhold til faggruppen som udadtil overfor andre faglige grupper, politikere, etc. Fagtidsskrifter fungerer i særlig grad som talerør for aktører, som indtager, eller kæmper for at indtage, en dominerende plads inden for deres respektive fag. Dette forhold kan vanskeliggøre en konstruktion af andre positioner end de dominerende. Konkret er der derfor arbejdet med en læsestrategi i forhold til empirien, der konsekvent har søgt efter på den ene side konsensus, og på den anden side efter uenigheder og konfliktområder. For også at kunne konstruere undertrykte synspunkter og implicite logikker er der foretaget en bred læsning af fagtidsskrifternes forskellige genrer som reportager, læserbreve, debatterende artikler, nekrologer og kursusbeskrivelser.

Som empirisk grundlag og historisk kilde materiale kan tidsskrifter naturligvis ikke sige noget om, hvordan arbejdet konkret har udfoldet sig, hvilket da heller ikke er hensigten med feltanalysen. Derimod kan materialet danne udgangspunkt for en (re) konstruktion af feltets historiske strukturer og styrkeforhold; hvilke sider af velfærdsarbejdets mål, indhold og metoder der har hersket konsensus om, og hvilke der har været genstand for uenigheder.

Feltet for velfærdsarbejde – en struktur af kapitaler

I dialog med det empiriske materiale er udviklet en optik, der kan anvendes som søge- og beskrivelsesapparat, hvad angår velfærdsarbejdets strukturer og indre logikker. Konkret spørges til velfærdsarbejdernes forståelser af arbejdets vigtigste mål, indhold og metoder; *hvorfor* og *hvordan* arbejdet skal udføres. Målet er at undersøge, hvad der historisk har holdt feltet for velfærdsarbejde sammen; hvilken form for *fælles tro* er dominerende, og hvilke typer af *kapital* får virkninger i feltet?

Bourdieu's kapitalbegreb anvendes her til at karakterisere feltets logikker og deres historiske forbindelseslinjer. Kapital er, ifølge Bourdieu, 'akkumuleret arbejde'; ressourcer, der fungerer som social energi, i form af materielle og symbolske goder eller specifikke måder at anskue og opdele verden på (Bourdieu 2006, 5). Med feltspecifik kapital henvises til, at ethvert felt er præget af, at visse typer af kapital er genstand for særlig anerkendelse. Det er netop sammensætningen af velfærdsarbejdsfeltets specifikke kapitaler, som her undersøges. Med udgangspunkt i hovedformerne økonomisk, kulturel og bureaukratisk kapital⁵ etableres en skitse over forandringer i velfærdsarbejdets kapitalstruktur over et halvt århundrede. Sådanne forandringer forstås som de foreløbige resul-

tater af aktørernes kampe om, hvilke logikker der skal lede velfærdsarbejdet.

1955: Mellem omsorg og forvaltning

I 1955 er feltet karakteriseret ved en spænding mellem, hvad der her kategoriseres som henholdsvis omsorgskapital og forvaltningskapital.⁶ *Omsorgskapital*, forstået som en kropslig og mental beredvillighed i relation til klienten⁷, ses at være forbundet med anerkendelse i feltet. Der er tale om en tilskyndelse til at stå til rådighed og gøre en dyd ud af tilsidesættelsen af egne behov. Heri ligger, at velfærdsarbejderen udviser en uegennyttig indstilling; man er til stede og til rådighed, ikke for selv at opnå et udbytte, men for klientens og for arbejdets skyld. En indstilling som denne beskrives hyppigt som 'menneskelig', og modbilledet er en upersonlig distance, der har en negativ og fremmedgørende virkning på klienten. At gå til arbejdet med en 'menneskelig' indstilling ses som et adelsmærke i velfærdsarbejdernes selvforståelse, lige meget om praktikerne kaldes undervisning, pasning, pleje eller rådgivning. I fagtidsskrifterne fremtræder denne logik i beskrivelser af arbejdets karakter og velfærdsarbejdernes egenskaber. Særligt i rubrikker som nekrologer og festtaler findes idealiserede billeder af velfærdsarbejderen:

"...hendes store dygtighed som underviser, hendes menneskelige sindelag over for de børn hun fik i sin varetægt, hendes ranke færd og sunde livssyn, der har været med til at præge skolen" (FS 1/1955, 9).

En sådan indstilling til arbejdet og klienten må forstås i forhold til de dispositioner velfærdsarbejderne fører med sig ind i feltet. Det er dispositioner, der knytter sig til de praktiske og følelsesmæssige funktioner

i hjemmets og familiens sfære, en type af arbejde der historisk har været varetaget af kvinder⁸. Den voksende gruppe af udearbejdende kvinder indgår nu i en ny 'familie'; den offentlige institution som skolen, hospitalet, børnehaven eller forvaltningen. Omsorgskapital investeres her i en erhvervs-mæssig sammenhæng og giver afkast i form af dels feltintern anerkendelse, dels i form af uddannelse, titel og lønindtægt. Denne proces er resultatet af en samtidighed mellem udbygningen af velfærdssystemet og det forhold, at kvindegrupper frigøres til dette arbejde (Borchorst m.fl.1977).

En side af omsorgskapitalen kan henføres til velfærdsarbejdets rødder i 1800-tallets kristne filantropi. Med en 'menneskelig' indstilling henvises løbende til en kaldstankegang; den ideelle velfærdsarbejder betragter ikke primært sit arbejde som lønarbejde, men som en moralsk pligt forbundet med næstekærlighed og uegennytte.

".. Jeg ved at jeg har mit personale bag mig når jeg siger, at arbejdet med disse børn i året der er gået, ofte stillede store krav til os, men det gav os til gengæld så meget, som vi har grund til at være taknemmelige for." (DB 1/1955, 9).

Denne indstilling, hvor arbejdet så at sige bærer lønnen i sig selv, ses af visse velfærdsarbejdere som truet:

"Vi er blevet bange for de stærke ord: kald – offer – måske fordi vi ikke synes vi kan, eller vil, svare til dem" (DB 14/1955, 220).

En anden type af kapital, der præger feltet i 1955, er den bureaukratiske kapitaltype *forvaltningskapital*: en orientering mod at arbejde efter regler. Her er tale om en tilskyndelse til at organisere og udføre arbejdet ud fra rationelle metoder, der skal sikre korrekte og ensartede resultater. Der bringes histori-

er om, hvordan der arbejdes med udvikling af metoder til systematisk planlægning og udførelse af bl.a. sagsbehandling og undervisning. Lærerne er eksempelvis stærkt op-tagede af at udvikle undervisningsmetoder, der bygger på universelt anvendelige, 'sikre' principper. Skønt man på lederplads taler om at inddrage "*mere frie og udviklende arbejdsformer*" i læreruddannelsen (FS 1/1955, 3), så fremgår det af medlemmers indlæg og kursusbeskrivelser, at der er en stærk orientering mod at udvikle en metodisk baseret undervisning. Lokalforeningernes 'instruktionskurser' består således i en eksemplarisk demonstration af en forbilledlig praksis, som i "Instruktionskursus om regning" og "Instruktionskursus om standpunktsprøver i 3. klasse" (FS 35/1955, 28).

Forvaltningskapitalen ses også indskrevet i institutionernes indretning og organisering i form af fx fysiske opdelinger af klienter efter alder, problem, diagnose samt i form af journaliserings- og bedømmelses-procedurer. *Saglighed* er et vigtigt princip; det handler om så objektivt som muligt at kunne bedømme *sagen*, og at tilrettelægge arbejdet ud fra institutionelle procedurer:

"Med hensyn til dette punkt må socialrådgiveren gøre sig helt klart, at det svækker det saglige forhold, hvis rådgiveren implicerer sig følelsesmæssigt i og bliver afhængig af sagen på en sådan måde, at der opstår et venskabsforhold eller et kammeratskabsforhold mellem patient og rådgiver" (SR 7/1955, 83).

Det 'upersonlige' er her et princip, der skal sikre, at arbejdet ikke påvirkes af velfærdsarbejderens personlige præferencer og skøn. At værdsætte *saglighed* i omgangen med klienterne samt at have overblik og kontrol med institutionen ses her som en attråværdig måde at gå til arbejdet på. De velfærdsarbejdere, der er prægede af forvaltningskapital, ser ud til at opnå en vis aner-

kendelse som 'moderne'. I forsvaret for en sådan moderne position må man imidlertid forholde sig til en kritik fra de velfærdsarbejdere, der frygter, at fokuseringen på metoder og systematik vil gå ud over arbejdets 'menneskelige' elementer:

"Gennem årene har der været negative reaktioner mod begrebet 'teknik i socialt arbejde'. Det viser sig, at de, der ikke kan lide ordet teknik i denne forbindelse, anser det for at være modstridende med fremgangsmåderne ved arbejde med mennesker.... noget koldt, teknik.. Dog kun til man opdager, at socialt arbejde udmærket kan være et fag, en viden-skab... der kan endog blive tale om en bedre hjælp" (Ibid., 81).

Udover at kæmpe for feltintern dominans, ses forvaltningskapitalens bannerførere at bruge denne kapitaltype som middel i forsøget på at høste anerkendelse udadtil; gennem udviklingen af metoder kan velfærdsarbejdet måske endda få status som videnskab, der kan kvalificere praksis.

Forvaltningskapital trækker på logikker, der stammer fra det statslige bureaukratiske felt. Tilskyndelsen til regelbaseret, overblik og kontrol står i relation til idealer for embedsudøvelse i den moderne stat, hvor nedtoningen af det personlige skøns-element og opskrivningen af en regelbaseret og saglig professionel bedømmelse er udtryk for en orientering imod en embedsmandsidentitet (Weber 2003b, 87-91). Embedsmanden er den ansvarlige forvalter af statens opgaver og ressourcer og belønnes til gengæld herfor med den ære, der er forbundet med at være i statens tjeneste. Når visse velfærdsarbejdere kæmper for indførelse af ensartede metoder, kan det således forstås som en bestræbelse på at omsætte bureaukratiets idealer for embedsudøvelse til feltet for velfærdsarbejde. Omsorgskapitalens kaldsetik og nærhedsorientering er potentielt i

modstrid med forvaltningskapitalens vægt på den nøgterne vurdering af 'sagen', hvorfor de to kapitalformer ses at udgøre delvist polære former i feltet anno 1955.

En fælles tro: Arbejdets betydning for befolkningen og nationen

En væsentlig drivkraft i feltet ses at stamme fra troen på velfærdsprojektet, idet velfærdsarbejdernes begrundelser for arbejdet har "samfundets velfærd og trivsel" som centralt omdrejningspunkt (TSY 1/1955, 15). Hvad enten det konkrete arbejde består i at dele medicin ud, at planlægge koloni, at undervise i gymnastik eller at vejlede sociale klienter, står det samfundsopbyggelige potentiale frem som en fælles overbevisning hos fagenes udøvere.

"Vi må for at opnå fremskridt overbevise regeringerne om opdragelsens betydning, og vi må overbevise folk om, at social og politisk tilfredshed afhænger af et folks intellektuelle og moralske reserver." (FS 35/1955, 1045).

Velfærdsinstitutionerne ses her som bærende element i nations-bygningen, hvilket placerer velfærdsarbejderen i en nøgleposition. Troen på arbejdets vigtighed er særdeles stærk og knyttes til forestillinger om 'det gode samfund', sammensat af figurer som demokrati, oplysning, fred, frihed og lighed.

Nationens sammenhængskraft inddrages også i argumentationen for koloniophold for børnehaver og børn, hvor mødet med folk på landet ses som potentiale for større forståelse mellem land- og bybefolkning (DB 2/1955, 36). Udover at virke gunstigt ind på børnenes sundhedstilstand, er koloniopholdet en opdragende foranstaltning, der med sin horisontudvidelse skal bidrage til at udvikle tolerante mennesker. Feriekolonien er således ikke blot adspredelse eller et

tilskud af vitaminer og frisk luft. Den er en pædagogisk foranstaltning; en opdragelse til at indgå som ansvarlig medborger i nationen, en proces som velfærdsarbejderne knytter deres fagidentitet til.

En af velfærdsarbejdets væsentligste opgaver er at forberede ungdommen til en kollektiv tro på og evne til deltagelse i det demokratiske samfundsprojekt. *"Ikke 'jeg' men 'vi' må være løsenet"* skriver lærer og folketingsmedlem Christian Hougaard i et indlæg om skolens vigtigste opgave (FS 1/1955, 14). Ideen om det kollektive knytter an til det nationale; skolen og børnehaven må medvirke til at danne den enkelte til medborger, til det at være en del af et folk og en nation.

Velfærdsarbejdets logik er knyttet til en stats-logik, idet velfærdsarbejderne påtager sig den opgave at udbrede og vedligeholde de opfattelseskategorier, der skal sikre realiseringen af velfærdsstaten.

Den fælles tro på arbejdets betydning for 'samfundets velfærd og trivsel' er en drivkraft i feltet, som i 1955 er forbundet med feltets omsorgs- og forvaltningskapital. At orientere sig efter en bureaukratisk logik i arbejdet forekommer indlysende, når det knyttes til troen på staten som det universelles beskytter. Velfærdsarbejderne forstår sig selv som eksperter på den konkrete forløsning af det velfærdsstatslige projekt. Omsorgskapitalens karakter af kald kan også forenes med den fælles tro på arbejdets uegennyttige karakter. Velfærdsarbejderne kan her siges at betragte sig selv som 'lille statsadel'; en gruppe som er blevet tildelt den opgave at varetage den almene interesse (Bourdieu 1997, 132).

1975: Distance til den bureaukratiske logik

I 1975 er feltet præget af opbrud og forandring. Hvor forvaltningskapital i 1955 var forbundet med generel anerkendelse, så ud-

fordres den nu af en række af velfærdsarbejdets fremtrædende repræsentanter: Embedsudøvelse efter 'neutrale' principper er ikke længere billedet på den ideale praksis. Det statslige bureaukрати og loven, der før stod som garant for varetagelsen af almenvellets interesse, beskrives nu som en undertrykkende og formynderisk instans. Staten forbindes med en maskulin og kølig dominans, der via embedsværket udøver magt over samfundets svageste. Dette opbrud viser sig særlig tydeligt hos socialrådgiverne og pædagogerne, hvor det fører til selvansagelse angående arbejdets funktion i relationen mellem stat og borger. Eksempelvis formuleres socialrådgiverens rolle nu som 'den svages advokat', der skal forsvare klientens interesser over for 'systemet'. At betragte sociale problemer som udtryk for individuelle forhold er ikke acceptabelt, men ses nu som resultater af *"den kapitalistiske produktionsmåde"*. Enkelte medlemmer protesterer imod den *"venstreorienterede"* holdning i socialrådgivernes fagblad, en holdning der af dominerende stemmer fejles af bordet som *"systemaccepterende"* (SR 7/1975, 177).

Hos sygeplejerskerne er kritikken specifikt rettet imod medicinske behandlingspraktikker. Hvor medicinen i 1955 stod som uimodsagt autoritet og dens behandlingsrationalitet som pejlemærke for sygeplejens praksis, formuleres nu et modsætningsforhold til lægerne. Medicinsk behandling af gamle mennesker kan betragtes som uværdigt, umenneskeligt og i strid med sygeplejens *"etiske principper"* (SY 1/1975, 5).

Man kan tale om, at dominerende positioner i feltet for velfærdsarbejde i 1975 er præget af *kritisk solidaritetskapital*; en refleksiv distance til de mål, begrundelser og konkrete fremgangsmåder, som velfærdsarbejderne tidligere har sluttet op om. Det betyder at omsorgskapital indtager en tve-tydig rolle i feltet. På den ene side forstås omsorgskapitalens nærhed og klientorien-

tering som noget væsentligt ved arbejdet, på den anden side forbindes dens kaldstankegang med underordning og ses som utilstrækkelig i kampen for at opnå indflydelse på arbejdet. Hvor omsorgskapital i særlig grad er bundet til kropslige praktikker, så er den kritiske solidaritetskaptal udtryk for, at viden fra sociologi, psykologi og filosofi er trængt ind i feltet og er ved at omdannes til feltspecifik kapital. Den kritiske solidaritetskaptal fungerer som redskab i kampen om, hvordan velfærdsarbejdet skal begrundes og udføres. Solidariteten med klienterne, forstået som et politisk og fagligt motiveret engagement i at fremme udvikling og velfærd for især de svageste, står som ledestjerne for arbejdet. Den i 1955 attråværdige placering som underordnet embedsmand i yderkanten af det statslige bureaukrati er nu sat til diskussion, hvilket kan forstås som en reaktion på forandringer i arbejdets betingelser.

Når statens højre hånd ikke vil vide af den venstre

Fra slutningen af 1960'erne udsættes velfærdssystemet for kritik og det følgende årti præges af konjunkturedgang, arbejdsløshed og energikrise kombineret med opbrud i den parlamentariske situation (Petersen 1997, 7). Velfærdsarbejdet og dets udøvere bliver udfordret på flere planer: Dels på et materielt niveau, hvor nedskæringer eller stagnerende bevillinger kombineret med et større klientpres ændrer arbejdsbetingelserne (Jonasen 2006, 167). Eksempelvis bliver Bistandsloven fra 1974 præget af økonomiske besparelser, allerede inden den vedtages endeligt, og i praksis vanskelig at overholde på grund af finansieringsformens favorisering af velhavende kommuner (Reintoft 1985, 20 ff.). Og dels på et symbolsk niveau, idet velfærdsarbejderne nu angribes for ikke at varetage samfundets, men derimod egne interesser, en kritik anført af Mogens Glistrup fra

Fremskridtspartiet. Fra partiet Venstre retter Bertel Haarder en kritik mod de offentlige institutioner, der beskrives som kostbare og ineffektive mastodonter, der fratager borgerne ansvar og myndighed (Haarder 1974; Christiansen & Petersen 2004, 158).

Kritikken rammer velfærdsarbejderne hårdt, idet den underminerer den 'pagt', der i de foregående årtier har eksisteret mellem politikere og velfærdsarbejdere. Trods angrebene søger repræsentanter for lærerforeningen at fastholde rollen som ansvarlig og kompetent medspiller i udviklingen af folkeskolen, mens især pædagoger og socialrådgivere vender sig imod den stat, de ikke længere betragter som en allieret. Disse forskydninger i feltet kan forstås som udtryk for, at velfærdsarbejderne, 'statens venstre hånd', søger at holde fanen højt og på forskellig vis forsvare velfærdsarbejdet i en tid, hvor det udfordres af 'statens højre hånd'; aktører i de politiske og bureaukratiske felter⁹. Der er i feltet en uformindsket tro på samfundsnymten af velfærdsarbejdet og dets institutioner. Eksempelvis argumenteres for, at børnehaven kan udgøre et mere hensigtsmæssigt udviklingsmiljø end hjemmet og kernefamilien (BU 30/1975, 9). Den kraftige kritik af forholdene i den offentlige sektors velfærdsinstitutioner afspejler ikke et skift i tiltroen til statens rolle i samfundet. Man ønsker ikke mindre, men 'mere stat', en stat hvis omsorg for borgerne udbygges gennem velfærdsarbejdet og dets institutioner.

2005: Optimering af velfærdsarbejdets udbytte

I 2005 er velfærdsarbejdet præget af økonomiske og bureaukratiske kapitalformers dominans. Omsorgskapital står tilsyneladende svagt, og den kritiske solidaritetskaptal er nærmest ikke-eksisterende. Derimod opskrives udviklingen af metoder, der kan fremme klientens engagement i velfærdsar-

bejdets processer, i form af eksempelvis elevs logbogsskrivning eller patienters aktive deltagelse i sundhedsfremmende aktiviteter. *Kommunikation* ses om en kernekompetence hos velfærdsarbejderen, idet klientens motivation og engagement må fremelskes ved anvendelse af samtaleteknikker; det handler om at fremme en vilje til selvforsørgelse, til sund levevis, til læring.

“Kommunikation er krumtappen... Man skal til gengæld være ekspert i, hvordan man iscenesætter et rum for samtale” (SR1/2005, 21).

Denne *HR-kapital* er præget af en økonomisk rationalitet, der er ny i forhold til 1950'erne og 1970'erne; velfærdsarbejdet retter sig imod klienternes personlighed for herigenem at optimere udbyttet af indsatsen.

“Socialrådgiveren skal kunne spotte ressourcer i og omkring brugeren – og medvirke til at puste liv i dem” (Ibid., 20).

Velfærdsarbejderen bør nu betragte og behandle klienten som et individ med iboende ressourcer, som det er velfærdsarbejdets opgave at forløse. 1950'erne og til dels 1970'ernes syn på klienter som prægede af mangler og derfor omsorgs- og støttekrævende, er udgrænset.

HR-kapitalens logik stammer fra felter, der tidligere var fremmede for det bureaukratiske felt, men som gradvist fra 1980'erne er blevet en del af styringsrationaliteten i statens institutioner (Ejersbo & Greve 2005). Karakteristisk for velfærdsarbejdsfeltet er, at HR-kapital anvendes såvel i relation til klienterne som i relation til velfærdsarbejderen selv. En 'moderne' position består i 2005 i at kunne styre arbejdet efter individuelle mål for klienten, og sideløbende hermed at forfølge egne professionelle mål, der formuleres i medarbejderudviklingssamtaler.

Den kraftige betoning af velfærdsarbejdets nytte-aspekt, som ovenstående aftegner, viser sig også i feltets bureaukratiske kapital. Man kan sige, at forvaltningskapital igen opskrives, idet 'redskaber' til strukturering af arbejdets praksis hyppigt omtales. Disse redskaber består nu i høj grad af lovpligtige tiltag i form af eksempelvis tidspunkter for samtaler med sociale klienter samt journaliserings- og dokumentationskrav. De dele af arbejdet, som er løsere struktureret, søges kortlagt og bedømt ved brug af redskaber som evidens og evaluering. Velfærdsarbejdet er præget af et fokus på 'hvad der virker', og der er i feltet en vis status forbundet med at engagere sig i undersøgelses- og udviklingsprojekter.

Den type af bureaukratisk kapital, der nu har værdi, kan betegnes *udviklings- og effektivitetskaptal*; en kapitaltype der trækker på logikker fra bl.a. økonomi, medicin og jura. Udviklings- og effektivitetskaptal har en høj status i feltet, og der er i vid udstrækning tale om, at velfærdsarbejdets agenter aktivt påtager sig at implementere moderniseringspolitiske styringsredskaber, frem for, som i 1975, at indtage en kritisk refleksiv distance. Som svar på kritikken af folkeskolens 'manglende evalueringskultur' fremfører lærere således, at de mangler redskaber til at kunne håndtere denne opgave (FS 1-2/2005, 4). Der efterspørges mere fagdidaktisk forskning som en løsning på spørgsmålet om, 'hvad der virker' i undervisningssammenhæng.

“... 14 år efter at en stor international læseundersøgelse slog alarm om danske resultater, er der stadig ikke sat egentlige effektundersøgelser i gang” (FS 35/2005, 3).

Der refereres hyppigt til forskellige typer af undersøgelser, der dokumenterer effekten af arbejdets indhold og metoder. En undersøgelse af højt læsning i børnehaver viser

eksempelvis, at pædagogens aktive involvering af børnene giver et større ordforråd:

“Et barn der kender mange ord, har lettere ved at læse og forstå det, han læser. Men et stort ordforråd gør først og fremmest barnet bedre i stand til at kommunikere her og nu, og når han kommer i skole” (BU 1/2005, 15).

Børns leg ses tilsvarende beskrevet som en pædagogisk tilrettelagt aktivitet målrettet læring af sociale og sproglige kompetencer (Ibid., 15-17).

I sygeplejen, hvor der i 1970'erne opbyggedes en modstand mod det medicinske videns- og behandlingsparadigme, investeres der med ildhu i arbejdet med at udvikle evidensbaserede standarder:

“Evidensbaseret. Et kvalitetsudviklingsprojekt i Plastikkirurgisk Afdeling Z, Århus Sygehus, har ført til bedre pleje og behandling af donorsteder efter høst af hud til transplantation.” (SY18/2005, 30).

Der er således knyttet prestige til udviklingsprojekter, der bygger på positivistiske idealer for vidensproduktion. Omsorgskapital har stadig en vis værdi i sygeplejen, som når menige sygeplejersker udtaler, at det bedste ved faget er, at det er livsbekræftende at arbejde med mennesker:

“..at jeg har mulighed for at tage mig af mennesker af alle slags, børn og ældre” (SY 18/2005, 12).

Modsætningsforholdet mellem omsorgskapitalens kropslige og tavse praksisformer og de nye bureaukratiske og økonomiske kapitalformers dominans formuleres imidlertid sjældent. Tendensen til, at effektivitets- og dokumentationskrav flytter velfærdsarbejderens fokus fra den nære klientkontakt til administrativt arbejde, ses snarere som et

uomgængeligt vilkår eller som udtryk for en personlig uformåen:

“Når der ikke er tid til patienten... så føler man nogen gange, at man ikke slår til” (Ibid.).

Grundlæggende findes i feltet en overbevisning om, at velfærdsarbejdet kan og skal optimeres gennem medarbejdernes arbejde med kvalitetsudvikling. Endvidere efterspørges forskning, som kan fungere handlingsanvisende for praksis. Ind imellem udtrykkes en vis skepsis og bekymring over forandringerne, især blandt lærere hvor PISA-undersøgelsen giver anledning til kritik af det øgede fokus på færdigheder på bekostning af skolens bredere dannelsesopgave (FS 1-2/2005, 10). Den fælles tro på velfærdsarbejdets betydning for nationens sammenhængskraft er usvækket og mobiliseres som forsvar for en skole, der fremmer elevernes deltagelse i samfundslivet og i demokratiet: *“Skolen er en menneskeskole, ikke en læreanstalt” (Ibid., 5).* Også omsorgskapital mobiliseres for at pege på lærerarbejdets uegennyttige og personorienterede aspekt, der vægter tryghed og nærhed i relationen til eleverne (FS 35/2005, 6).

Skal man forsøge at forklare, hvorfor især udviklings- og effektivitetskaptalens indtog møder modstand hos lærerne, og ikke i de øvrige grupper, må lærerstandens forhold til politiske og bureaukratiske felter overvejes. Hvor Danmarks Lærerforening i en årrække formåede at forfægte en ekspertrolle i forhold til folkeskolen og havde en vis indflydelse på skolepolitikken, er denne gradvist blevet svækket og overtaget af andre interessenter, eksempelvis overstatslige organer som OECD og EU. Lærerne føler intet ejerskab til forandringerne, der tværtimod opleves som tab af autonomi.

Bemærkelsesværdigt for feltets tilstand i 2005 er det, at de dominerende kapital-

former, HR-kapital samt udviklings- og effektivitetskaptal, står meget stærkt og den økonomiske og bureaukratiske rationalitet i arbejdet dermed ser ud til at være meget udbredt. Selv lærerne, der er den gruppe, hvori modstridende positioner kan lokaliseres, ser ud til grundlæggende at acceptere, at løbende evalueringer og udvikling af evidensbaseret praksis er mulig og nødvendig.

Velfærdsarbejdsfeltet 1955-2005

Analysen tegner et billede af velfærdsarbejdsfeltet, som præget af både stabilitet og forandring. Det mest stabile træk ved feltet er den grundlæggende overbevisning om arbejdets nødvendighed i relation til at sikre borgernes tryghed samt samfundets stabilitet og fremdrift. Velfærdsarbejdet forstås som en væsentlig opbyggende og forebyggende funktion i relation til samfundet og denne tro på arbejdets iboende vigtighed fungerer som en drivkraft i feltet. I 1975, hvor fremtrædende aktører formulerer kritik af velfærdssystemet, er det således ud fra ønsket om en stærkere velfærdssektor med en større grad af ansvar og omsorg i relation til borgerne. Velfærdsarbejderne stiller sig i en position, hvor de på almenvællets vegne kæmper for samfundets ve og vel. Feltet for velfærdsarbejde er således eksempel på et felt, hvor det at indtage en uegennyttig indstilling er forbundet med generel anerkendelse. Velfærdsarbejdernes motivation til at investere i arbejdet kan ikke forstås ud fra rene økonomiske interesser, men snarere via den symbolske belønning der opnås ved at være i statens og samfundets tjeneste.

Analysen aftegner endvidere et felt præget af forandringer, hvad angår dominerende logikker i velfærdsarbejdet. Karakteristisk for velfærdsarbejdsfeltet set over 50 år er, at værdien af omsorgskapital er skiftende og at bureaukratiske og økonomiske kapitaltyper efterhånden ses at opnå en vis

dominans. Arbejdet må kunne begrundes og udføres med henvisning til viden hentet fra felter som bl.a. medicin, jura, politologi og økonomi, mens omsorgskapitalens karakter af mangel på eksakt viden og målrettedhed medfører, at den taber værdi. I en feltteoretisk optik kan forholdet beskrives ved at velfærdsarbejderne er i færd med at omsætte kapitaltyper, der er produceret i økonomiske og bureaukratiske felter på en måde, så disse kapitaltyper bliver til feltets egne. Velfærdsarbejderne har øjensynligt lært, at for at opnå anerkendelse fra statens højre hånd, må man vise sig som effektive forvaltere og fremsynede fornyere af velfærdssystemet. Feltet for velfærdsarbejde er således et felt præget af en ringe grad af autonomi og må begribes som en del af et statsligt bureaukratisk felt.

Man kan nu stille spørgsmålet, hvad denne feltanalyse egentlig har udsagnskraft om? Har velfærdsarbejdet grundlæggende forandret sig eller er de skitserede ændringer i kapitalstrukturen blot udtryk for skiftende måder at italesætte arbejdet på? Det er klart, at fagtidsskrifter som empirisk materiale ikke giver grundlag for beskrivelser og analyser af velfærdsarbejdets daglige praksis. Det som feltanalysen *kan* sige noget om er, hvilke overbevisninger der historisk har præget velfærdsarbejdet, samt hvilke kampe der har udspillet sig om, hvorfor og hvordan arbejdet skal udføres. Sådanne overbevisninger må imidlertid antages at have en betydning for det konkrete arbejde med klienterne, idet de udgør handlingsorienteringer i den daglige praksis. Analysen peger eksempelvis i retning af, at den aktuelle fokusering på effektivitet og målbarhed i velfærdsinstitutionerne, kan være medvirkende til en mere instrumentel tilgang til klienterne. Et observationsstudie af socialrådgiveres arbejde i en socialforvaltning, som jeg tidligere har foretaget, viste at fokuseringen på målopfyldelse samt krav om

monitorering og dokumentation af klient-kontakterne var meget tidskrævende samt stærkt styrende for klientens samtalerne forløb og indhold (Brodersen & Detlefsen 2004). Et andet forhold, som analysen optegner og observationsstudiet understøtter, ligger i det øgede fokus på klienten som individ, der via velfærdsarbejdets indsatser må bringes til at varetage egne udviklings- og læringsprocesser. Velfærdsarbejdet må formodes at ændre karakter fra en aflastende og afhjælpende funktion til en konsulentpræget og vejledende indsats, til gavn for klientgrupper, som er i stand til at udnytte sådanne typer af velfærdsydelser (Hill 2004).

Velfærdsarbejdet og transformationer i velfærdsstaten

Sådan som feltanalysen er bragt i anvendelse her, bidrager den først og fremmest til en karakteristik af feltets *indre* strukturer over en 50 års periode. Imidlertid må feltets logikker forstås i relation til nogle historiske udviklingsmønstre i den danske velfærdsstat, der her kort skal skitseres.

I dele af velfærdsstatsforskningen ses udviklingen af velfærdssystemet som et led i statens bestræbelse på at opretholde suverænitet udadtil i forhold til andre stater (Kaspersen 2006; Lidgaard 2003). Kaspersen argumenterer for, at velfærdsstaten udgør en forsvarsform, som staten har taget i brug i en situation, hvor den var udsat for eksternt pres. Nederlaget til Tyskland i 1864 fremhæves her som baggrund for tanker om et stærkt civilsamfund med det formål at sikre, om ikke statens, så samfundets overlevelse. Mellemløstidens økonomiske krise accentuerede politiske overvejelser om opbygningen af en stat, der på den ene side kunne sikre den nationale sammenhængskraft og på den anden side, gennem 'social ingeniørkunst', kunne styre udviklingen af et rationelt drevet samfund (Kaspersen

2006, 110-115; Banke 2003). Erfaringerne fra 2. verdenskrig og frygten for totalitære ideologier udgjorde baggrunden for bred politisk opslutning om den *universalistiske velfærdsstat*. Denne statsform kendetegnes ved alle indbyggeres ret til skattefinansierede ydelser, uafhængigt af tilknytning til arbejdsmarkedet (Knudsen 2000, 21-23).

Ove Kaj Pedersen beskriver rationalet i efterkrigstidens velfærdsstat ved "*staten i hovedet*": Den enkelte borgers loyalitet ses som fuldt ud så vigtig som statens evne til at hævde sin egen suverænitet og autoritet. Styrkelsen af det nationale fællesskab bliver derfor knyttet til en velfærdsdiskurs med centrale elementer som demokrati, lighed, solidaritet, social sikkerhed og uddannelse for alle samt til udviklingen af et system, der giver borgerne adgang til universelle velfærdsydelser (Pedersen 2006, 45-46; Bøje 2008, 3-4).

Omkring 1970 indledes et skift i rationale hvad angår forholdet mellem stat og borger. I modsætning til den tidligere periodes fokus på borgerens ret til omsorg fra staten, betones nu i højere grad borgerens pligt til at arbejde for fællesskabet. Pedersen karakteriserer denne type af stat som *konkurrencestat*, idet den er udtryk for, at en økonomisk rationalitet har sat sig igennem. En dominerende måde at tænke på i konkurrencestaten er en samfundsøkonomisk tænkning; at det er statens ansvar at fremme den nationale økonomis konkurrenceevne samt at skabe gunstige betingelser for erhvervslivets konkurrenceevne. Heri ligger en grundlæggende økonomisk tænkning, der anskuer sociale relationer som værende af økonomisk karakter og statens relation til borgeren præges af en 'noget-for-noget' tankegang (Pedersen 2006, 48). Denne statsform kaldes også en *liberalistisk velfærdsstat*, en betegnelse der kan siges at pege på et paradoks, nemlig på den ene side det udtalte ønske om en begrænsning i statens indblan-

ding i individets 'frie valg', på den anden side en strukturpolitik, hvor velfærdsområdet detailstyres med henblik på at forbedre nationens konkurrenceevne (Øland 2007b, 41). Denne markedsgørelse af den offentlige sektor, der accelererer fra 1983 og fortsat er i gang, må også ses i lyset af forandringer i den globale økonomiske konkurrencesituation, der udfordrer den danske udgave af velfærdsstaten (jf. Kaspersen 2006).

Denne summariske karakteristik af transformationer i velfærdsstatens dynamik og udvikling kan udgøre en baggrund for at forstå velfærdsarbejdets strukturer. Når feltet i 1955 bindes sammen af en fælles tro på den offentlige omsorgs betydning for den enkeltes og samfundets trivsel, så handler det om at kræfter i politiske og bureaukratiske felter i efterkrigstiden er lykkedes med at gennemsnætte en sådan tro. Da den universalistiske velfærdsstat fra 1960'ernes slutning sættes under pres, kan man tale om et 'mis-match' mellem logikker i statens højre og venstre hånd; velfærdsarbejderne må forsvare den universalistiske velfærdsstats logik, præcis som de har lært det. I tiden fra 1970'erne til 2005 er der sket noget; de kritiske røster er næsten forstummet. Feltet er nu præget af en moderniserings-iver, hvor muligheden for en højnelse af arbejdets status synes at være en drivkraft. Den økonomiske tænkning er indarbejdet i feltets kapitalstruktur, idet en effektiv, vidensbaseret og forandringsparat praksis står som ideal for velfærdsarbejdet.

Feltet for velfærdsarbejde er således et felt, hvor velfærdsarbejdere omsætter og formidler logikker, der stammer fra andre felter. Frem for at betragte sådanne processer som professionaliserings-strategier målrettet større grad af autonomi over faggruppernes arbejdsområde, foreslås det her, at det der kæmpes om, er at forvalte stats-kapital bedst muligt. At være professionel eller velfærdsarbejder vil sige, at man formår at oversætte

kapitaler fra det bureaukratiske felt i staten til feltspecifik kapital. For den enkelte velfærdsarbejder betyder det, at hun må forvalte sine dispositioner i et felt struktureret mellem på den ene side en bureaukratisk-økonomisk logik og på den anden side en logik, der tilsiger at arbejdet handler om omsorgen for det hele menneske. Feltanalysen kan bidrage til en forståelse af, hvorfor autonomi er en vanskelig, og med det anvendte teoretiske perspektiv, umulig proces. Velfærdsarbejdet er et barn af filantropien, der blev adopteret af staten i dens bestræbelser på at blive en moderne stat. Velfærdsarbejdsfeltet kan, trods pubertære løsrivelsesforsøg i 1970'erne, ikke komme ud af denne placering. Når de professionelle taler om øget autonomi gennem vidensudvikling, må dette foregå inden for de rammer, som staten og det bureaukratiske felt sætter.

Felt eller profession – perspektiver for studiet af professioner

Afslutningsvis skal nogle perspektiver ved anvendelsen af Bourdieus feltoptik diskuteres. For hvad er det feltanalysen kan bidrage med i relation til studiet af professioner? Som empirisk værktøj giver feltanalysen mulighed for at stille skarpt på en række fælles historiske træk ved offentligt ansatte grupper og deres arbejde. Brugen af feltbegrebet medfører altså, at 'professioner' studeres som historiske og samfundsmæssige fænomener, frem for som essentielle størrelser. Den relationelle optik kan kaste lys over betydningen af velfærdsarbejdets relationer til staten og magtfeltet¹⁰ og henlede opmærksomheden på velfærdsarbejdets socialiserende karakter. Feltanalysen fungerer hermed som redskab til at bryde med substantialistiske forestillinger om professioner som autonome grupper, hvis praksis er styret af unikke principper. Dermed ikke sagt, at der ikke kan iagttages forskelle mellem

de enkelte grupper og deres daglige praksis. Pointen er imidlertid, at sådanne umiddelbart iøjefaldende forskelle måske ikke 'gør' den store forskel. Sagt anderledes, så er der mere der samler end skiller velfærdsarbejdets grupper. Feltanalysen har således gjort det muligt at få øje på, at velfærdsarbejdernes indstillinger til arbejdets mål, indhold og metoder varierer, ikke med profession, men med nogle historiske, samfundsmæssige logikker. Man kan sige, at der med denne feltanalyse er konstrueret en ny gruppe eller profession, som man fristende kunne kalde 'velfærdsprofession'. En sådan gruppe må forstås som en teoretisk konstruktion, fremkommet gennem arbejdet med et historisk kildemateriale, og kan fungere som arbejdshypotese for videre studier.

I nærværende studie er betydningen af velfærdsarbejdernes habitus ikke belyst. Velfærdsarbejdet kan siges at opstå, tilegnes og omskabes i mødet mellem den individuelle og den sociale historie (Muel-Dreyfus 2001). Det er således relevant at undersøge, hvordan velfærdsarbejdernes dispositioner spiller ind på feltets skiftende struktur. Velfærdsarbejdet har, med undtagelse af lærerarbejdet, siden 1950'erne hovedsageligt været besat af kvinder, der samlet set er rekrutteret fra forskellige dele af middelklassen. Man kunne derfor spørge til, hvilken betydning velfærdsarbejdernes køns- og klassehabitus historisk har haft for velfærdsarbejdets logikker. I et klasseperspektiv må betydningen af rekrutteringsgrundlaget studeres. Muligvis sker der i disse år forskydninger i rekrutteringen til velfærdsarbejdet imod den lavere del af middelklassen, hvil-

ket må ses i sammenhæng med den generelle uddannelsesinflation samt velfærdsarbejdets faldende samfundsmæssige status (jf. Eriksen 2008). I et kønsperspektiv må betydningen af 'køn' i relation til velfærdsarbejde undersøges. Steen Baagøe Nielsen har foreslået, at kvinders ageren i 'kvindefagene' må forstås som strategier rettet mod at adoptere maskulint konnoterede videns- og praksisformer, der, idet de udspringer fra traditionelt mandsdominerede sfærer som den offentlige administration, er belagt med status (Nielsen 2002, 180).

I forlængelse heraf kan man rejse spørgsmålet om, hvilke interesser feltet for velfærdsarbejde historisk har varetaget? I et weberiansk perspektiv kan en profession forstås som en social gruppe, der søger at monopolisere sine privilegier via strategier rettet mod 'social lukning' (Weber 2003a, 227). Givet feltanalysens tværprofessionelle perspektiv, kan Webers karakteristik udstrækkes til at gælde for velfærdsarbejdere som gruppe. Velfærdsarbejdernes bestræbelser på gennem den offentlige tjeneste at repræsentere den almene interesse, kan også forstås som udtryk for en strategi til varetagelse af gruppens interesser (jf. Bourdieu 1997, 162). I lyset af feltstudiet må Webers perspektiv imidlertid udvides: Idet feltet for velfærdsarbejde bestemmes til at være et subfelt til det bureaukratiske felt i staten, præget af en ringe grad af autonomi, kan velfærdsarbejdet ses som kanal for formidling af logikker produceret af andre grupper og felter. At efterspore disse logikker og deres forbindelseslinjer er også en opgave for professionsforskningen.

NOTER

1. Når mange studier har et mono-professionelt fokus har det muligvis en sammenhæng med

forskernes sociale biografi: at denne selv har en baggrund som lærer, sygeplejerske, etc.

- Forskerens konstruktion af undersøgelsesobjektet indgår hermed som en del af en videnskabelsesproces, der bidrager til at opretholde forståelsen af professionens unikke karakter.
2. I professionslitteraturen betegnes sådanne grupper 'semi-professioner', idet de menes ikke at opfylde kriterier for at være 'rigtige' professioner, bl.a. hvad angår en selvstændig vidensbase (Hjort 2004, 73).
 3. Med 'objektive' relationer menes, at aktørers placering i et felt langt hen ad vejen er bestemt forud for aktørernes bevidsthed om det.
 4. Man kan argumentere for, at en feltanalyse skal inddrage alle de 'spillere' der har en interesse i at investere i feltet, fx embedsmænd og brugerorganisationer. Her afgrænses feltet til de fire faggrupper.
 5. Bourdieu finder på baggrund af empiriske undersøgelser, at hovedformerne økonomisk og kulturel kapital har udgjort dominerende former i det franske samfund. Det forudsættes, at disse former også har haft en differentierende virkning i det danske samfund, hvilket andre studier understøtter (Øland 2007a). Her tilføjes yderligere en hovedform, bureaukratisk kapital, begrundet i velfærdsarbejdets karakter af offentlig tjeneste med tilknytning til et statsligt bureaukratisk felt.
 6. Omsorgskapital udledes som en feltspecifik type af kulturel kapital. Den kan sættes i forbindelse med samfundsområder, hvor det 'at tage sig af andre' historisk har fungeret som en ressource, bl.a. i familien og i religiøse felter. Forvaltningskapital forstås som en historisk specifik type af bureaukratisk kapital.
 7. Her anvendes betegnelsen 'klient' for alle typer af borgere, som velfærdsarbejdet retter sig imod. At være borger i en velfærdsstat betyder, at man indgår i en række institutionelle sammenhænge, som elev, patient, etc. Klient-kategorien henviser til afhængighedsforholdet mellem stat, velfærdarbejder og borger (Lipsky 1980, 54ff.)
 8. I 1955 består velfærdsarbejderne hovedsageligt af kvinder, med lærerne som undtagelse. Fra omkring 1960 og fremefter uddannes imidlertid flere kvindelige end mandlige lærere (Larsen 2005, 426).
 9. Bourdieu anvender metaforikken 'Statens højre og venstre hånd' til at beskrive forandringer i forholdet mellem socialarbejdere og embedsværket i 1980'ernes Frankrig: "...a state whose right hand no longer knows, or worse, no longer wants what the left hand is doing.." (Bourdieu et al. 1999, 183).
 10. 'Magtfelt' er Bourdieus begreb for et komplekst sammensat univers, der går på tværs af felter, og hvor kræfter brydes om at fastsætte de enkelte kapitalformers relative værdi. Hermed åbnes op for, at magt i moderne samfund ikke eksisterer i form af en central instans, men må begribes som et felt, hvor forskellige aktører og institutioner, som er i besiddelse af tilstrækkelige mængder især økonomisk og kulturel kapital, kæmper om dominans (Bourdieu 1996, 264). Hvad angår velfærdsarbejdets logikker og kapitaler, er det i høj grad interessant at studere, hvorledes magtfeltets interessenter historisk har øvet indflydelse herpå.

REFERENCER

- Banke, Cecilie F. S. (2003): Manden som kom cyklende med velfærdsstaten, i Klaus Petersen (red.): *13 historier om den danske velfærdsstat*, Odense, Syddansk Universitetsforlag.
- Borchorst, Anette m.fl. (1977): *Hvor gik kvinderne hen da de gik ud?* Århus, Modtryk, 273-325.
- Bourdieu, Pierre (1996 [1989]): *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Stanford University Press, California.
- Bourdieu, Pierre (1997[1994]): *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre (2006): Kapitalens former, i *Agora: Journal for metafysisk spekulasjon*, 1-2, 2006, 5-26.

- Bourdieu, Pierre & Loïc J. D. Wacquant (1996 [1992]): *Refleksiv sociologi – mål og midler*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, Pierre et al. (1999 [1993]): *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*, California, Stanford University Press.
- Brante, Thomas (2005): Staten og professionerne, i Tine Rask Eriksen & Anne Mette Jørgensen (red.): *Professionsidentitet i forandring*, København, Akademisk Forlag, 16-35.
- Brodersen, Marianne & Laura Detlefsen (2004): *Rationaler i det socialfaglige arbejde*, BA-afhandling, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, afdeling for Pædagogik. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. (Upubl.)
- Bøje, Jakob (2008): *Transformations in the field of college education – discussed in terms of professionalization*, Paper præsenteret på NFPF konference, DPU marts 2008.
- Christiansen, Niels Finn & Klaus Petersen (2004): *Velfærd med vilje – men hvis?*, i Ploug, Henriksen & Kærgård (red.): *Den danske velfærdsstats historie*, København, Socialforskningsinstituttet, 142-170.
- Danmarks Statistik (2001): *50-års oversigten*, København, Danmarks Statistik, December 2001.
- Ejersbo, Niels & Carsten Greve (2005): *Moderniseringen af den offentlige sektor*, København, Børsens Forlag.
- Eriksen, Tine Rask (2008): *Fra kropslige erfaringer til forhandlingserfaringer – ændringer i de sygeplejestuderendes omsorgserfaringer fra 1987 til 2002*. Kvinder, køn og forskning, 3, 2008, 33-42.
- Fauske, Halvor (2008): *Profesjonsforskningens faser og stridsspørmål*, i Molander, Anders & Lars Inge Terum (red.): *Profesjonsstudier*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Haarder, Bertel (1974): *Institutionernes tyranny*, København, Bramsen og Hjort.
- Hill, Lilian H. (2004): Health Literacy Is a Social Justice Issue That Affects Us All, i *Adult Learning*, v. 15, 1, 4-6, American association for Adult and Continuing Education.
- Hjort, Katrin (2004): Viden som vare? – om CVU'erne og kvaliteten i og af de professionelle arbejde, i Katrin Hjort (red.): *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Hjort, Katrin (2008): Farvelfærdsstat – skal vi sælge velfærden for at beholde den? i Katrin Hjort: *Demokratiseringen af den offentlige sektor*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Hjort, Katrin & Kirsten Weber (2004): Hvad er værd at vide om professioner? En indledning, i Katrin Hjort (red.): *De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser*, Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Jonasen, Viggo (2006): *Dansk socialpolitik 1708-2006*. 9. udgave, 1. oplag, Elektronisk udgave, marts 2006: www.dsh-aa.dk. Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Kaspersen, Lars Bo (2006): The Formation and Development of the Welfare State, i John L. Campbell, John A. Hall & Ove K. Pedersen (eds.): *National Identity and the Varieties of Capitalism – The Danish Experience*, København, DJØF Publishing, 99-132.
- Knudsen, Tim (2000): Tilblivelsen af den universalistiske velfærdsstat, i Tim Knudsen (red.): *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*, Aarhus, Aarhus Universitetsforlag, 20-64.
- Larsen, Christian (2005): Dimmitender 1793-2002, i Braad, Karen B. m.fl.: *– for at blive en god lærer. Seminarier i to århundreder*. Dansk Læreruddannelse, bind 1. Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie, Odense, Syddansk Universitetsforlag, 422-427.
- Lidegaard, Bo (2003): Velfærdsstaten som en dansk overlevelsestrategi, i Klaus Petersen (red.): *13 historier om den danske velfærdsstat*, Odense, Syddansk Universitetsforlag, 149-157.
- Lipsky, Michael (1980): *Street-level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York, Russel Sage Foundation.
- Muel-Dreyfus, Francine (2001 [1983]): Uddannelse, jobforventninger og knuste drømme, i Karin Anna Petersen (red.): *Praktikker i erhverv og uddannelse*, København, Akademisk Forlag, 43-120.
- Nielsen, Steen Baagøe (2002): "Modernise-

- ring” og “Feminisering” i velfærdsstaten – omsorg, professionalisering og kønsmagt under forandring, i Anette Borchorst (red.): *Kønsmagt under forandring*, København, Hans Reitzels Forlag, 168-187.
- Pedersen, Ove Kaj (2006): Pædagogik og stat, i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 3, 2006, 42-50.
- Petersen, Klaus (1997): Fra ekspansion til krise. Udforskning af velfærdsstatens udvikling efter 1945, i *Historisk Tidsskrift*, Bd. 97:2, 356-375. Den danske historiske forening.
- Ploug, Niels, Ingrid Henriksen & Niels Kærgård (2004): Den danske velfærdsstat – udvikling og indhold, i Niels Ploug, Ingrid Henriksen & Niels Kærgård (red.): *Den danske velfærdsstats historie*, København, Socialforskningsinstituttet, 10-21.
- Reintoft, Hanne (1985): *Det kan kolde hjerner ej forstå. Et opgør med dansk socialpolitik*, København, Hans Reitzels Forlag.
- Weber, Max ([1921] 2003a): Åbne og lukkede relationer, i Heine Andersen m.fl. (red.): *Max Weber. Udvalgte tekster*. Bind 2, kap.17, København, Hans Reitzels forlag.
- Weber, Max ([1922] 2003b): Herredømmets sociologi, i Andersen m.fl. (red.): *Max Weber. Udvalgte tekster*. Bind 2, kap.14, København, Hans Reitzels forlag.
- Øland, Trine (2007a): *Grænser for progressive pædagogikformer. Sociologiske undersøgelser af progressive pædagogikformer som middelklassekamp om dominans over det statslige skolegangsfelt & praktisk-epistemologiske undersøgelser af progressiv pædagogik som ledelse af individuel frihed 1970 og 2005*. Ph.d.-afhandling, Afdeling for Pædagogik, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Øland, Trine (2007b): Pædagogik som velfærdsstatsligt suverænitetarbejde, i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 4, 2007, 40-49.

Kilder (forkortelser i teksten):

Folkeskolen (FS)

Dansk Børnehaveråd (DB)

(Udgivet 1932-1964 af Foreningen for uddannede børnehavelærere)

Socialrådgiveren (SR)

Tidsskrift for sygeplejersker (TSY)

Sygeplejersken (SY)

Børn og Unge (BU)

Marianne Brodersen, sygeplejerske, BA i pædagogik er videnskabelig assistent ved Institut for Didaktik, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
e-mail: maribro2@hotmail.com.